

TRAJTA E SHQUAR DHE E PASHQUAR E MBIEMRAVE NË GJUHËN SHQIPE DHE SERBE

THE DEFINITE FORM OF ADJECTIVES IN ALBANIAN AND SERBIAN

Angjella MARKOVIQ¹, Naile MALA-IMAMI²

¹Department of Albanian Language and Literature, Faculty of Philology - Belgrade

²Department of Albanian Language and Literature, Faculty of Philology – Belgrade

*Corresponding Author e-mail:: markovic.m.andjela@gmail.com; andjela.markovic@fil.bg.ac.rs

Abstrakt

The focus of this paper is the analysis of the adjective system in Albanian and Serbian, with particular attention to the category of definiteness in adjectives. The study applies a contrastive approach to examine the use of the definite adjective form and to identify the main similarities and differences in its application across the two linguistic systems. In Albanian, the category of definiteness is primarily associated with nouns; when applied to adjectives, it is realized through the phenomenon of *nominalization*, which occurs in contexts where the noun is already known or its repetition is unnecessary.

In contrast, in Serbian, the indefinite form of adjectives, although gradually disappearing in contemporary usage, especially in oblique cases, is used when the adjective refers to a noun denoting something specific or previously mentioned. By means of illustrating the rules described in the grammars of these two languages, this paper seeks to determine the degree of equivalence between them. Contrastive analysis highlights the importance of a systematic clarification of the use of the definite form of adjectives in Serbian and Albanian.

Keywords: adjectives, nominalization, definiteness, postpositive article.

Përmbledhje

Objekti i kërkimit të këtij punimi është analiza e sistemit të mbiemrave në gjuhën serbe dhe atyre në gjuhën shqipe, domethënë kategoria e shquarsisë së mbiemrave në këto dy gjuhë. Kërkimi bazohet në qasjen kontrastive, përmes së cilës e shqyrtojmë përdorimin e trajtës së shquar të mbiemrave, që të konstatojmë dhe vërtetojmë se cilat janë ngjashmëritë dhe dallimet në përdorimin e tyre në këto gjuhë. Në gjuhën shqipe kategoria e shquarsisë në radhë të parë lidhet me emrat, kurse në rastin e mbiemrave flitet për fenomenin e *emërzimit*, i cili shfaqet në situata kur emri është tashmë i njohur ose përsëritja e tij konsiderohet e panevojshme.

Në të kundërtën, trajta e pashquar e mbiemrave, edhe pse në gjuhën standarde serbe po zhduket gradualisht (veçanërisht në rasat e zhdrejta), përdoret kur mbiemri i referohet një emri që përfaqëson diçka të përcaktuar ose tashmë të përmendur. Përmes ilustrimit të rregullave nga gramatikat e këtyre dy gjuhëve, do të përpiqemi të përcaktojmë shkallën e ekuivalencës midis këtyre dy gjuhëve. Me anë të analizës kontrastive, theksohet rëndësia e sqarimit sistematik të përdorimit të trajtës së shquar të mbiemrave në gjuhën serbe dhe shqipe.

Fjalët kyçe: mbiemrat, emërzimi, kategoria e shquarsisë, nyja e prapme.

1. Hyrje

Objekti i kërimit është analiza kontrastive e trajtës së shquar të mbiemrave në gjuhën shqipe dhe në gjuhën serbe. Në të duam ta përcaktojmë shkallën e ekuivalencës së këtij çifti gjuhësor. Duke pasur parasysh natyrën e ndërlikuar dhe shumëdimensionale të kësaj kategorie gramatikore, si edhe varësinë e saj nga faktorë të ndryshëm sintaksorë, semantikë dhe pragmatikë, do të përpiqemi t'i paraqesim tiparet themelore strukturore dhe funksionale të kësaj kategorie në gjuhët në fjalë.

Mbiemrat janë fjalë që shënojnë cilësi dhe veçori të emrave me të cilët përputhen në gjini, numër dhe rasë. Përdorimi i tyre luan një rol të rëndësishëm në formimin stilistik të shprehjes gjuhësore, pasi përmes përzgjedhjes së kujdesshme të mbiemrave të caktuar kontribuojmë në krijimin e figurave të ndryshme stilistike, si krahasimi, metafora dhe epiteti. Njëkohësisht, mbiemrat shpesh pasqyrojnë edhe kontekstin kulturor dhe historik të një bashkësie gjuhësore, gjë që i bën ata bartës të rëndësishëm të veçorive gjuhësore.

Në punim do ta bëjmë krahasimin e përdorimit të trajtës së shquar në gjuhën serbe dhe shqipe për ta caktuar shkallën e ekuivalencës në këto gjuhë në çift. Përmes qasjes krahasuese, do të mundohemi t'i ilustrojmë si veçoritë unike, ashtu edhe ato të përbashkëta të këtyre gjuhëve, duke u mbështetur në rregulla të ndryshme të nxjerra nga gramatikat përkatëse dhe literatura relevante (Klajn 2005; Станојчић & Поповић 2008; Dhrimo 2008; Beci 2010; Пипер & Клајн 2014).

2. Mbiemrat në gjuhën serbe

Mbiemrat në gjuhën serbe janë pjesë të ndryshueshme të fjalëve (me një numër të caktuar përjashtimesh, kryesisht të mbiemrat me prejardhje të huaj) dhe paraqesin element të rëndësishëm në shprehjen e vetive të ndonjë nocioni. Në gjuhën serbe, mbiemrat kanë kategoritë gramatikore të gjinisë, numrit, rasës, animatësisë, shkallës së krahasimit dhe trajtës. Falë këtyre veçorive gramatikore, mbiemrat luajnë një rol të rëndësishëm në krijimin më të pasur të shprehjeve stilistike, si edhe në saktësimin e kuptimit dhe në ofrimin e detajeve në komunikim.

Gjinia të mbiemrat përfaqëson kategorinë paradigmatiske, pasi mbiemrat dallojnë forma të ndryshme për gjininë, ndërsa të emrat ajo është kategori klasifikuese, d.m.th., përzgjedhëse, sepse emrat nuk ndryshojnë sipas gjinisë. Mbiemrat në gjuhën serbe kanë tri gjini – mashkullore, femërore dhe asnjansë. Ata u përgjigjen pyetjeve *si?*, *i/e kujt është?* ose *cili është?* dhe në fjali kryejnë funksionin e atributit kongruent (*Osvanuo je lep dan/*. *U gdhi një ditë e bukur*) ose të kallëzuesorit (*Dan je lep/Dita është e bukur.*) (Пипер & Клајн 2014: 121).

Znika (2016: 139), në titullin e punimit të vet, varësinë e mbiemrave nga emri e shpjegon në mënyrë metaforike me pohimin se mbiemri për emrin është “fëmija që tregon se çfarë është nëna e tij”, duke theksuar kështu mungesën e pavarësisë së tij brenda sintagmës emërore. Megjithatë, kur mbiemri, në një kontekst të caktuar, e ndryshon funksionin e vet parësor gramatikor dhe, në vend që të shënojë një cilësi apo të përshkruajë, shpreh vetë sendësinë /botën sendore/, d.m.th., ai mund të përdoret në mënyrë të pavarur. Raste të tilla dëshmojnë për fleksibilitetin funksional dhe kompleksitetin e natyrës së tij gramatikore. Mbiemrat e emëruar në gjuhën serbe bartin një kuptim të dyfishtë – nga njëra anë funksionojnë si emra, sepse shënojnë një nocion konkret, ndërsa nga ana tjetër ruajnë kuptimin mbiemëror, pasi komponenti themelor semantik nuk humbet (Klajn 1978: 25).

3. Mbiemrat në gjuhën shqipe

Mbiemrat në gjuhën shqipe, si në gjuhën serbe, përbëjnë një klasë të ndryshueshme fjalësh, e cila përcakton kuptimin e emrit, d.m.th., shpreh cilësinë ose gjendjen e tij. Në kuadër të strukturës sintaksore, mbiemrat janë pjesë përbërëse, por jo edhe e domosdoshme, e sintagmës emërore ose foljore (Beci 2010: 62). Tipari i tyre themelor morfologjik është prania e nyjës së përparme, në bazë të së cilës përcaktohet gjinia e tyre. Ndryshe nga emrat, të cilët kanë vetëm gjininë inherente, mbiemrat e nyjshëm kanë tri gjini (mashkullore, femërore dhe asnjane), ndërsa mbiemrat e panyjshëm kanë vetëm gjininë mashkullore dhe femërore, ku gjinia femërore krijohet nga ajo mashkullore (Konomi 1922: 24; Begolli 1964: 44; Beci 2010: 62). Lidhja e ngushtë ndërmjet nyjës së përparme dhe mbiemrit dëshmon për formimin e saj më të hershëm historik, ndërsa mungesa më e shpeshtë e nyjës në rasën gjinore tregon për një zhvillim më të vonshëm të saj (Марковић & Маља Имами 2023: 93).

Ndërsa në gjuhë të tjera me nyjë, këto shërbejnë për ta shndërruar mbiemrin në emër (emërzimi i mbiemrit përmes nyjës), në gjuhën shqipe shumica e mbiemrave tashmë i kanë nyjet e veta, dhe këtë nyjën e përparme (psh.: Djali **i** madh shërben n’ushtri, **i** vogli gjindet në shtëpi ‘Stariji sin služi vojsku, mlađi se nalazi kod kuće’) (Riza 1953: 36). Në këtë vështrim, sistemi i mbiemrave në gjuhën shqipe tregon shmangie të dukshme në krahasim me gjuhët e tjera indoevropiane. Pra, përderisa në shumicën e gjuhëve indoevropiane gjinia e mbiemrit shprehet me forma dhe prapashtesa të veçanta morfologjike, në gjuhën shqipe pikërisht nyja e përparme e merr rolin kryesor për rregullimin e kategorisë së gjinisë (Marković 2025:75).

4. Trajta e shquar dhe e pashquar e mbiemrave në gjuhën serbe dhe në gjuhën shqipe

Analiza e trajtës së shquar dhe të pashquar të mbiemrave në gjuhën serbe dhe shqipe tregon se bëhet fjalë për kategorinë gramatikore që është formalisht e ngjashme, por thelbësisht të mbështetur në parime të ndryshme strukturore. Megjithëse të dyja gjuhët zotërojnë mjete për shprehjen e shquarsisë brenda sistemit mbiemëror, këto mjete kushtëzohen nga parime të ndryshme ndërtimore dhe gëzojnë status të ndryshëm në sistemin gramatikor.

Në gjuhën serbe, kategoria e trajtës së shquar dhe të pashquar u përket vetëm mbiemrave dhe realizohet si opozitë morfologjike e formës së shkurtër (me mbaresë zero), p.sh. *hrabar* (i guximshëm), dhe formës së gjatë (me mbaresën -i), p.sh. *hrabri* (i guximshmi) (Станојчић & Поповић 2008: 94–96). Megjithëse kjo dallueshmëri në gjuhën bashkëkohore po zbehet gradualisht dhe gjithnjë e më shumë po mbizotërojnë format e gjata të mbiemrave, dallimi ndërmjet tyre vazhdon të zërë një vend të rëndësishëm në përshkrimin gramatikor të mbiemrave, ku po përdoren termat *trajtë e shquar* dhe *trajtë e pashquar*. Trajtën e shquar dhe të pashquar e kanë mbiemrat e cilësisë dhe ata marrëdhëniorë (*crn-crni / i zi, i ziu; drven-drveni / prej druri; i drunjtë, i drunjtë*), me të cilin rast paraqiten vetëm në formën e gjatë (*mali / i vogli, jark / i zjarri* etj.).

Përkundër kësaj, mbiemrat e tjerë e kanë gjithmonë vetëm një nga trajtat: mbiemrat e formuar me prapashtesat -ov, -ev dhe -in (*bratov / i vëllait, očev / i babait, sestrin / i motrës*)²³ kanë vetëm formën e shkurtër, d.m.th., trajtën e pashquar, ndërsa mbiemrat me prapashtesat -ski, -čki, -ški, -ni dhe -ji (*planinski / malor, vojnički / ushtarak, monaški / i murgut, narodni / popullor, dečiji / fëmijëror*)²⁴, si dhe mbiemrat që shprehin marrëdhënie hapësinore dhe kohore

²³ Në këta shembuj, format *bratov, očev* dhe *sestrin* në gjuhën serbe janë mbiemra posesivë me prapashtesat -ov, -ev, -in, kurse në shqip, kuptimi i tyre zakonisht shprehet me emrin në rasën gjinore, p.sh. i vëllait, i babait, i motrës, dhe jo me mbiemër.

²⁴ Megjithëse në gjuhën serbe këto forma paraqiten si mbiemra gjithmonë në trajtën e shquar, në shqip kuptimi i tyre shprehet me forma të krijuara përmes konversionit. Për mbiemrat e formuar me konversion nga emrat, të cilët shpesh shprehin përkatësi, prejardhje ose marrëdhënie me një nocion të caktuar, shih: Dharmo, A. (2008). Për shqipen dhe shqiptaret 1. Tiranë: INFOBOTUES.

(*donji / i poshtmi, današnji / i sotmi*) kanë vetëm trajtën e shquar (Станојчић & Поповић 2008: 94–96).

Ndryshe nga gjuha serbe, në gjuhën shqipe shquarsia nuk lidhet drejtpërdrejt me mbiemrin si kategori e veçantë leksiko-gramatikore, por është e lidhur në mënyrë strukturore me emrin dhe me sistemin e nyjave. Mbiemri në emërore njëjës merr kategorinë e shquarsisë përmes nyjës së prapme (-i ose -u: i mirë – i miri; i lig – i ligu; i vogël – i vogli; i ëmbël – i ëmbli, i mesëm – i mesmi), ndërsa mbiemrat në gjininë femërore marrin nyjat -a ose -ja (*e mirë – e mira; e kuqe – e kuqja; e vogël – e vogla, e ëmbël – e ëmbla*), çka lidhet ngushtë me procesin e emërzimit (Begolli 1964: 45–46). Fakti që emërzimi në gjuhën serbe është i kufizuar dhe kontekstualisht i kushtëzuar, kurse në gjuhën shqipe pothuajse çdo mbiemër mund të marrë tipare emërore vetëm përmes shtimit të nyjës së prapme, përbën një nga dallimet tipologjike themelore ndërmjet këtyre dy gjuhëve.

Ndërsa në gjuhën serbe në raste të tilla flitet për një paradigmë veçanërisht mbiemërore ose të përzier (Пипер & Клајн 2014: 124–127), në gjuhën shqipe bëhet fjalë për emërzim kontekstual dhe leksikor të mbiemrave (Beci 2010: 66). Paradigma mbiemërore përfshin edhe format e trajtës së shquar dhe të pashquar, duke u realizuar te të gjithë mbiemrat – qoftë si paradigmë e vetme, qoftë si nënparadigmë te mbiemrat që kanë forma për të dyja trajtat, me përjashtim të mbiemrave pronorë, të cilët kanë paradigmë të përzier, si edhe të atyre mbiemrave që shfaqen vetëm në trajtën e pashquar.

Njëkohësisht, në gjuhën shqipe dallohen emërzimi kontekstual (gramatikor) dhe leksikor. Në mënyrë kontekstuale mund të emërzohen të gjithë mbiemrat, duke funksionuar si emra vetëm në një kontekst të caktuar, përkatësisht kur shmanget përsëritja e një emri të caktuar. Emërzimi gramatikor i mbiemrave realizohet në rastet kur emri nënkuptohet ose është i njohur për bashkëbiseduesin apo lexuesin, si edhe në ndërtimet ku mbiemri zë pozitën para emrit (si rregull), me përemrat vetorë dhe dëftorë, në disa përdorime si pjesë emërore e kallëzuesit etj., ndërsa shpesh shërben edhe si mjet shprehës stilistik (Dhimo 2008: 191).

Emërzimi leksikor ndodh kur mbiemri e humb kuptimin e tij parësor, d.m.th., kuptimin e emërimit të ndonjë cilësie, dhe fiton kuptimin e emërimit të një sendi ose nocioni. Në këtë proces mbiemri largohet plotësisht nga kategoria e tij burimore. Ai humb të gjitha tiparet e mbiemrit dhe fiton tipare të drejtpërdrejta ose të tërthorta të emrit – humb mundësinë e krahasimit dhe dallimin gjinor, ndërsa fiton kategorinë e trajtës së shquar dhe të pashquar, vetëm një gjini dhe paradigmën emërore (lakohet sipas rasave, duke ndryshuar si nyjën ashtu edhe formën e vet). I vetmi element që dëshmon për prejardhjen dhe lidhjen e tij gjenetike me kategorinë e mbiemrit është nyja e përparme (Dhimo 2008: 126–132; Shkurtaj 2010: 253).

Përveç kësaj, disa mbiemra në procesin e emërzimit leksikor kanë kaluar në mënyrë të përhershme në klasën e emrave, duke zhvilluar edhe një kuptim të ri, të pavarur, siç është rasti me emrat *e drejtë-a, e mirë-a, e keqe-ja* etj. (Beci 2010: 66).

P.sh. *E mira dhe e liga nuk harrohen.*

Një dallim veçanërisht i rëndësishëm vërehet në fushën e kategorisë së animatësisë, e cila në gjuhën serbe ka rol të rëndësishëm gramatikor, pasi ndikon drejtpërdrejt në lakimin e mbiemrave dhe të emrave, ndërsa në gjuhën shqipe ajo nuk përbën ndonjë faktor morfosintaksor relevant. Në gjuhën serbe, dallimi ndërmjet aspektit të mbiemrit kushtëzohet nga kategoria e animatësisë, përkatësisht opozita ndërmjet këtyre dy trajtave shënohet në emërore dhe kallëzore të gjinisë mashkullore njëjës, ndërsa format e lakimit emëror në rasat e zhdrejta ruhen vetëm në shprehje të ngurtësuar, d.m.th., të fiksa, siç janë *grom iz vedra neba, od nemila do nedraga, čudna mi čuda*, si dhe paraqiten si mjet stilistik në veprat e disa autorëve.

Sipas intuitës bashkëkohore gjuhësore të folësve, forma e vetme e mundshme në rasat e zhdrejta, përkatësisht në të gjitha rasat përveç emërores dhe kallëzores, është trajta e shquar (Станковић 2013: 501–502). Në përputhje me këtë, sipas Klajnit (2005: 69–70), animatësia ka ndikim të drejtpërdrejtë në lakimin e mbiemrit në kallëzoren njëjës të gjinisë mashkullore (p.sh.

Imamo novog direktora. / Kemi një drejtor të ri.; Imamo nov projektor. / Kemi një projektor të ri.), ndërsa në gjininë femërore kjo kategori nuk ndikon në paradigmen mbiemërore. Pra, kallëzorja e gjinisë mashkullore njëjës e mbiemrit që i referohet emrit që shënon qenie të gjallë është i njëjtë me gjinoren, kurse në të kundërtën me emëroren.

Pjesa e mbetur e paradigmes rasore të trajtës së pashquar të mbiemrit mund të vërehet në veprat e autorëve më të vjetër ose në disa të folme në ekavishite, të cilat tregojnë dallime në raport me lakimin e trajtës së shquar, kryesisht në gjinore, dhanore dhe vendore të njëjësit të gjinisë mashkullore dhe asaj asnjëse, ndërsa në rasat e tjera dallimi shfaqet vetëm në gjatësinë e zanorëve në mbaresë ose në temë (Klajn 2005: 73):

Tabela 1

Lakimi i mbiemrit dhe i emrit në trajtën e shquar dhe në trajtën e pashquar në gjuhën serbe

Rasa	Trajta e shquar	Trajta e pashquar
Emërore	<i>Dobri čovek</i>	<i>Dobar čovek</i>
Gjinore	<i>Dobrog čoveka</i>	<i>Dobra čoveka</i>
Dhanore-Vendore	<i>Dobrom čoveku</i>	<i>Dobru čoveku</i>

Ndryshe nga gjuha serbe, gjuha shqipe tregon përdorim më sistematik të mbiemrit si mjet stilistik dhe pragmatik, ku mbiemri emërzohet dhe merr nyjën e shquar. Kur mbiemri vendoset para emrit, ai përdoret në trajtën e shquar dhe merr mbaresat dhe format e nyjës sipas lakimit përkatës. Kjo vendosje e mbiemrit para emrit ka funksion pragmatik – shpesh folësit ose autorët ndiejnë nevojën që një cilësi e caktuar të vihet në pah në mënyrë të veçantë dhe për këtë arsye mbiemri emërzohet (Demiraj 1972: 39; Dhrimo 2008: 191).

Çdo mbiemër në gjuhën shqipe mund të përdoret në mënyrë të pavarur, kur emri përkatës nënkuptohet (Riza 1953: 36), d.m.th., mund të përcaktohet përmes nyjës së prapme. Problematizimi i statusit të mbiemrave të emëruar në shqip, sipas Spiros (2021: 232), dëshmon më tej për kompleksitetin e marrëdhënies ndërmjet mbiemrit dhe emrit. Sipas Spiros, mbiemrat e emëruar siç janë *i miri, i ligu, e bukura, e madhërishmja, të zitë, të nxënë, të punuarit, të kënaqurit* etj., tregojnë se nyja e përparme është e lidhur ngushtë me nyjën e prapme. Nëse këto forma do të trajtoheshin si emra, atëherë, me heqjen e nyjës së prapme, do të pritej formimi i trajtës së tyre të pashquar.

Megjithatë, nga këndvështrimi i intuitës gjuhësore të folësve, përbërjen e tyre emërore e kushtëzon gjithmonë trajta e shquar. Prandaj, bëhet e qartë se nyja e përparme nuk ka pasur kurrë funksionin e shquarsisë në emër. Spiro thekson se çdo mbiemër me nyjë mund të emërzohet përmes shtimit të nyjës së prapme, ndërsa nuk është nyja e përparme ajo që e shndërron mbiemrin në emër, por aftësia e tij për të marrë nyjën e prapme si rezultat i përdorimit në funksion emëror. Në këtë tekst, sintagmat *njeriu i mirë* dhe *i miri njeri* mund të konsiderohen funksionalisht ekuivalente.

Megjithëse këto dy sintagma përputhen në planin semantik, shtrohet pyetja – nëse elementi *i miri* do të trajtohej si emër, për shkak të trajtës së tij të shquar, cili element i sintagmës do ta ruante në atë rast statusin e mbiemrit? Kjo mëdyshje nuk ka paralele të drejtpërdrejta në gjuhën serbe, ku mbiemri, edhe kur funksionon në mënyrë të pavarur, nuk e humb natyrën e tij gramatikore. Tipar i përbashkët i gjuhës serbe dhe i gjuhës shqipe pasqyrohet fakti se në lakimin e mbiemrave zbatohet trajta e shquar, d.m.th., paradigma mbiemërore ose mbiemërore-përemërore. Megjithatë, ndërmjet këtyre dy gjuhëve ekzistojnë dallime të rëndësishme sa i përket përdorimit të shkallës krahasore dhe sipërore. Ndërsa në gjuhën serbe format e shkallës krahasore dhe sipërore paraqiten gjithmonë në trajtën e shquar, duke qenë se shkalla sipërore e mbiemrave bart në vetvete kuptimin e shquarsisë (Пипер & Клајн 2014: 131–132), në gjuhën

shqipe këto forma shpesh realizohen si mbiemra të emëruar në mënyrë kontekstuale, p.sh.: *Peshku i madh e ha më të voglin*. (Dhirmo 2008: 126–132).

Në bazë të vëzhgimeve të paraqitura mund të përfundohet se kategoria e trajtës së shquar të mbiemrit në gjuhën serbe mund të krahasohet vetëm në mënyrë të kushtëzuar me kategorinë e shquarsisë në gjuhët me nyjë, dhe kjo me kufizime të konsiderueshme, meqenëse trajta e shquar shfaqet edhe pranë kuantifikatorëve siç janë *jedan* dhe *neki* (p.sh. *jedan mladi glumac / një aktor i ri, neki žuti cvet / një lule e verdhë*). Pikërisht këto kufizime normative kontribuojnë në mëdyshje të shpeshta dhe në një ndjenjë pasigurie të folësit, pasi përdorimi i saj nuk mund të përcaktohet plotësisht me rregulla të qarta²⁵ (Klajn 2005: 70).

Natyra e gjuhës shqipe ka përcaktuar vendosjen tipike të mbiemrit pas emrit, megjithatë pozicioni i tij mund të ndryshojë dhe, kur e kërkojnë rrethanat, ai mund të paraqitet edhe para emrit – kur këtë e kërkon konteksti, stili i autorit ose nevoja për të theksuar një cilësi të caktuar (Cipo 1949: 72). Kur mbiemri emërohet, ai zakonisht lakohet si emrat në trajtën e shquar; në të kundërtën, kur dalin në trajtën e pashquar, njësi të tilla marrin nyjën e pashquar *një* (Malja-Imami 2024: 217). Ky ndryshim konfirmon më tej se kategoria e trajtës së shquar në gjuhën serbe nuk mund të barazohet me kategorinë e shquarsisë në gjuhën shqipe, pasi kuantifikatori *jedan* në serbisht nuk funksionon si tregues i mirëfilltë i shquarsisë, por e ruan kuptimin e vet numëror, ndërsa *një* në shqip ka një funksion të gramatikalizuar si nyjë e pashquar dhe, si e tillë, sinjalizon qartë pashquarsinë e sintagmës emërore.

Nga analiza rezulton se, ndonëse gjuha serbe dhe gjuha shqipe formalisht zotërojnë kategorinë e shquarsisë brenda sistemit mbiemëror, realizimi i tyre gramatikor, ngarkesa funksionale dhe themeli tipologjik ndryshojnë ndjeshëm. Këto dallime dëshmojnë se analiza kontrastive nuk mund të mbështetet vetëm në ngjashmëritë e jashtme formale, por kërkon marrjen në konsideratë të parimeve më të thella strukturore dhe funksionale që kushtëzojnë përdorimin dhe dinamikën strukturore të mbiemrit në të dyja gjuhët.

5. Përfundim

Kërkimi i zbatuar ka treguar se mbiemrat në gjuhën serbe dhe në gjuhën shqipe, megjithëse u përjasin familjeve të ndryshme gjuhësore, shfaqin disa ngjashmëri tipologjike, por edhe dallime të rëndësishme në funksionimin e kategorisë së shquarsisë. Nga studimi i kryer rezulton se, edhe pse mbiemrat në të dy gjuhët shërbejnë për të shprehur cilësi dhe karakteristika të emrave dhe kontribuojnë në ndërtimin stilistik dhe semantik të shprehjes, mënyra e tyre e realizimit dhe funksionimi gramatikor ndryshojnë në mënyrë të dukshme.

Ngjashmëritë kryesore midis gjuhës shqipe dhe serbe qëndrojnë në faktin që mbiemrat janë pjesë e ndryshueshme e fjalëve, shprehin karakteristika të emrave, dhe mund të funksionojnë si mbiemër dhe si emër në kontekste të caktuara. Në gjuhën serbe, ndonëse në praktikën bashkëkohore gjuhësore vërehet një prirje drejt dobësimit të dallimit ndërmjet trajtës së shquar dhe të pashquar, kjo kategori vazhdon të zërë një vend të rëndësishëm në sistemin gramatikor të gjuhës serbe, si edhe në përshkrimin e mbiemrave.

Nga ana tjetër, në gjuhën shqipe trajta e shquar është e lidhur ngushtë me sistemin e nyjave, ku nyja e përparme dhe ajo e prapme kanë funksione të ndryshme, por plotësuese, sidomos në përcaktimin e gjinisë dhe në procesin e emërzimit. Për rrjedhojë, analiza ka treguar se trajta e shquar e mbiemrave në të dyja gjuhët kontribuon në një saktësi më të madhe shprehëse dhe mundëson nuancimin e kuptimit në përputhje me synimet komunikative të folësit.

Në bazë të analizës së paraqitur më sipër, mund të përfundojmë se studimi i kategorisë së shquarsisë së mbiemrave ofron një pasqyrë të rëndësishme jo vetëm për strukturën gramatikore

²⁵ Për një trajtim më të hollësishëm të rregullave të tjera të lidhura me përdorimin e trajtës së shquar të mbiemrave, shih: Klajn, I. (2005). Gramatika srpskog jezika. Beograd: Enti për botimin e librave dhe mjeteve mësimore.

të gjuhës serbe dhe asaj shqipe, por edhe për mekanizmat më të gjerë përmes të cilëve gjuha pasqyron nevojat shoqërore, kulturore dhe komunikative të folësve. Rezultatet e arritura tregojnë nevojën për hulumtime të mëtejshme për kategorinë e shquarsisë në të dyja gjuhët, veçanërisht në dritën e përdorimit bashkëkohor gjuhësor. Për më tepër, përfshirja edhe e gjuhëve të tjera ballkanike në kërkimet e ardhshme mund të kontribuojë në një kuptim më të plotë të veçorive tipologjike dhe areale të kategorisë së trajtës së shquar brenda kuadrit të Lidhjes Gjuhësore Ballkanike.

Referencat

- [1]. Марковић, А. & Маља Имами, Н. (2023). Именице са препозитивним чланом у албанском језику које се издавају у области родбинске терминологије. *Узданица*, XX(2), 91–101. <https://doi.org/10.46793/Uzdanica20.2.091M>
- [2]. Пипер, П. & Клајн, И. (2014). *Нормативна граматика српског језика*. (2. изд.). Нови Сад: Матица Српска.
- [3]. Станковић, Б. (2013). Хијерархија маркираности придевских категорија у српском језику. *Годишњак за српски језик XXVI(13)*, 497–511.
- [4]. Станојчић, Ж. & Поповић, Љ. (2008). *Грамматика српског језика за гимназије и средње школе*. Београд: Завод за уџбенике.
- [5]. Бечи, В. (2010). *Gramatika e gjuhës shqipe për mësuesit e gjuhës shqipe*. Tiranë: Botime EDFa.
- [6]. Begolli, M. (1964). *Gramatika për klasën e VIII të shkollës fillore*. Beograd: Enti i botimeve të teksteve i Republikës Socialiste të Serbisë.
- [7]. Cipo, K. (1949). *Gramatika shqipe*. Tiranë: Instituti i shkencave.
- [8]. Demiraj, Sh. (1972). *Çështje të sistemit emëror të gjuhës shqipe*. Tiranë: Universiteti shtetëror i Tiranës.
- [9]. Dhrimo, A. (2008). *Për shqipen dhe shqiptaret 1*. Tiranë: INFOBOTUES.
- [10]. Klajn, I. (1978). Pridevske zamenice ili pridevi?. U: Ivić, M. (ured.) (1978). *Južnoslovenski filolog*, XXXIV (str. 17–33). Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- [11]. Konomi, K. (1922). *Gramatikë e gjuhës shqipe për shkollat fillore edhe më shumë për rendet të IIIin edhe të IVin*. Korçë: Shtyp. & Libraria DHORI KOTI.
- [12]. Malja-Imami, N. (2024). *Morfologija albanskog jezika*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Filološki fakultet.
- [13]. Marković, A. (2025). Imenice sa prepozitivnim članom u albanskom jeziku. U: N. Malja Imami & M. Krijezi (ured.) *Zbornik radova sa međunarodne konferencije povodom 101. godišnjice učenja albanskog jezika na Univerzitetu u Beogradu*. (str. 74–87). Beograd: Filološki fakultet. <https://doi.org/10.18485/albanolog101.2025.ch6>
- [14]. Riza, S. (1953). *Diftorët e shqipes dhe historiati i tyre*. Prishtinë: “Mustafa Bakija” shtëpia botuese krahinore.
- [15]. Spiro, A. (2021). *Nyjat në gjuhën shqipe – Diakronia dhe sinkronia e një evolucioni tipologjik: prokliza binare dhe enkliza shqese*. Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë.
- [16]. Shkurtaj, Gj. (2010). *Shqipja e sotme*. Tiranë: Shtëpia Botuese Universitare U.F.O. Press.
- [17]. Znika, M. (2016). Što je pridjev imenici? (Pridev je dijete koje pokazuje kakva mu je majka). *Jezikoslovlje*, 17(1–2), 135–144.